

مدل استراتژیک SOAR گامی به سوی برنامه‌ریزی راهبردی توسعه کشاورزی فراسرزمینی ایران

فرزانه رضایی

کارشناس ارشد توسعه روستایی، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه رازی

فرحناز رستمی^۱

عضو هیات علمی، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه رازی

چکیده

کشاورزی فراسرزمینی به سرمایه‌گذاری خارجی در بخش کشاورزی از طریق خرید یا اجاره قطعات زمین در مقیاس بزرگ و بهره‌برداری از آنها در کشورهای دارای ظرفیت و پتانسیل مناسب از نظر امکانات و منابع تولید گفته می‌شود. در طول چند سال اخیر، اقدامات بسیاری در زمینه کشاورزی فراسرزمینی ایران صورت گرفته است؛ با این حال بررسی‌ها نشان می‌دهد فقر اطلاعاتی عمیقی در خصوص کشاورزی فراسرزمینی ایران وجود دارد و با گذشت چند سال از مطرح شدن بحث کشاورزی فراسرزمینی در کشور، هنوز از اجرای یک برنامه‌ریزی استراتژیک بلندمدت خبری نیست. لذا در این مطالعه با استفاده از مدل SOAR و دیدگاه مثبت‌شناسی، به بررسی نقاط قوت و فرصت‌های کشاورزی فراسرزمینی پرداخته شد. این مدل با توجه به ماهیت خود صرفاً به بررسی نقاط قوت و شناسایی فرصت‌ها می‌پردازد. روش تحقیق در این پژوهش از نظر پارادایم، کیفی و از نظر روش تحقیق، توصیفی-تحلیلی با ماهیت کاربردی است. جهت جمع‌آوری اطلاعات از تکنیک مصاحبه و به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات از مدل SOAR استفاده شد. جامعه مورد مطالعه، ۱۶ نفر از کارشناسان، مسئولان ذیربط و سرمایه‌گذاران کشاورزی فراسرزمینی بودند. از مهم‌ترین نتایج مورد انتظار توسعه کشاورزی فراسرزمینی: پایین بودن هزینه نیروی کار در کشور میزبان، حضور کشاورزان در عرصه بین‌الملل، شناسایی و معرفی محصولات جدید و قابل رقابت در عرصه جهانی و نیز تنوع و تکمیل زنجیره‌های تولید می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: کشاورزی فراسرزمینی، کشور میزبان (سرمایه‌پذیر)، کشور میهمان (سرمایه‌گذار)، برنامه‌ریزی راهبردی،

مدل استراتژیک SOAR

مقدمه

^۱ نویسنده مسئول: fr304@yahoo.com

۱۳۹۳ و وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۹۶)، از طرفی ایران به عنوان یک کشور در حال توسعه با جمعیت در حال افزایش ۷۸ میلیون نفری در بعد داخلی برای تأمین تمامی مواد غذایی مورد نیاز جمعیت خود با چالش‌هایی همچون: کمبود منابع آب و خاک، کاهش کیفیت خاک‌های کشاورزی و خشکسالی‌های شدید و بیابانی (یزدان‌پناه و همکاران، ۱۳۹۸) روبرو است. آمارها حاکی از آن است که ۹۴ درصد از زمین‌های ایران در حال تخریب هستند و ایران در رتبه دوم جهان از نظر میزان فرسایش خاک قرار دارد (سیفی و همکاران، ۱۳۹۶). در بعد خارجی نیز با مشکلات و موانع گسترده‌ای از قبیل: محدودیت‌های منابع ارزی، محدودیت‌های تحمیلی عرضه‌کنندگان (آزادی و همکاران، ۲۰۱۶) روبرو است. همین امر سبب شده تا در طول چند سال اخیر اقدامات بسیاری در این حوزه صورت گیرد، به گونه‌ای که در بند «الف» ماده یک، آیین‌نامه‌ی مصوب هیئت دولت در تاریخ ۹۵/۱/۲۹ به موضوع کشاورزی فراسرزمینی پرداخته شده است (وبسایت رسمی دفتر هیئت دولت، ۱۳۹۵؛ وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۹۶). طبق این مصوبه به کشاورزان اجازه داده می‌شود در کشورهای خارجی به کشت محصولات مختلف کشاورزی بپردازند (شورای آمایش سرزمین، ۱۳۹۴). از زمان تصویب این آیین‌نامه تاکنون، دولتمردان اقدام به اتخاذ قراردادهای زراعی با دیگر کشورها از جمله: برزیل، قرقیزستان، ویتنام، اروگوئه، قزاقستان، اوکراین، آذربایجان، روسیه و غنا کرده‌اند (وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۹۶). از دهه‌ی ۱۹۹۰ کشورهایی مثل چین، کره جنوبی، ژاپن، عربستان سعودی و کویت برای تولید مواد غذایی و سوخت‌های

کشاورزی فراسرزمینی به معنای تولید مواد اولیه و محصولات کشاورزی در خارج از کشور و انتقال آن به داخل مرزهای جغرافیایی به منظور پاسخ به تقاضای داخلی می‌باشد (جهانگیری، ۱۳۹۵). به تعبیری کشاورزی فراسرزمینی به خرید و فروش و اجاره‌های طولانی مدت زمین‌های مرغوب کشاورزی توسط سرمایه‌گذاران بخش خصوصی کشورها و حتی دولت‌ها در کشورهای دیگر گفته می‌شود (مرکز ملی مطالعات راهبردی کشاورزی و آب، ۱۳۹۶). بر اساس بررسی‌ها، تاکنون ۴۱ کشور در دنیا اقدام به سرمایه‌گذاری در زمینه‌ی کشاورزی فراسرزمینی در ۶۲ کشور میزبان نموده‌اند (نصراصفهانی، ۱۳۹۳). بخش کشاورزی با کاهش منابع آبی و تشدید تضادهای ناشی از آن در سال‌های اخیر مواجه بوده است (ابدام و شریف‌زاده، ۱۳۹۶). مشکل تقاضا برای غذا و میزان آب موجود برای کشاورزی از مهم‌ترین محدودیت‌های امنیت غذایی در سطح جهان شناخته شده است (هنجرا و کوروشی، ۲۰۱۰). بررسیها نشان می‌دهد خطر جدی برای تغذیه بیش از ۹ میلیون نفر در سال ۲۰۵۰ وجود دارد (آزادفر و همکاران، ۱۴۰۰). مشکلات عمده‌ای چون گرسنگی، فقر، هزینه‌های تولید بالا (فتحنیا، ۱۳۹۷)، کمبود منابع آب و خاک کشاورزی (آزادی و همکاران، ۲۰۱۶)، جلوگیری از افزایش فشار بر این منابع و برقراری امنیت غذایی پایدار در بلندمدت از دلایل اصلی کشورها برای رفتن به سمت کشاورزی فراسرزمینی است. مطالعات انجام شده توسط محققان مختلف نشان می‌دهد که به دلایل متعدد انجام کشاورزی در ایران نیز خیلی دشوار شده است (خالدی و همکاران، ۱۳۹۳؛ نصراصفهانی،

¹ Hanjra & Qureshi

باعث حفظ منابع و بهبود تراز تجاری آب مجازی می‌شود. نصرانفهان‌ی (۱۳۹۳) ظرفیت‌های تولید و مبنای حقوقی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی کشورهای منتخب را شناسایی کرده است. با توجه به ویژگی‌های مورد بررسی و نتایج بدست آمده، کشورهای روسیه، اوکراین و قزاقستان نسبت به سایر کشورهای مورد بررسی، اولویت بیشتری در کشاورزی فراسرزمینی ایران دارند و قابلیت اجرای این نوع کشاورزی را در سطح ۱/۵ تا ۲ میلیون هکتار طی یک برنامه‌ریزی ده ساله دارند. سایر کشورهای مورد بررسی نیز ویژگی‌های مناسبی در این خصوص دارند که در اولویت بعدی و برای برنامه‌ریزی در سطوح کوچک کشاورزی فراسرزمینی مناسب‌اند. خالدی و همکاران (۱۳۹۳) در مطالعه خود تحت عنوان "ظرفیت‌های تولید محصولات کشاورزی کشورهای همسایه و طرف‌های اصلی تجاری" به این نتیجه رسیده‌اند که ایران برای دستیابی به اهداف خود در تحقق و اجرایی ساختن کشاورزی فراسرزمینی، بیش از دو راهکار فراروی خود ندارد:

- ۱) پیگیری سیاست ادغام و برگشت به عرصه‌ی بین‌المللی از طریق رفع موانع فرارو.
 - ۲) اعطا امتیازات بی دریغ و سخاوتمندانه به کشورهای میزبان به منظور تمایل به عقد قرارداد.
- به نظر می‌رسد راهکار نخست هم از جنبه‌ی اجرایی و هم از جنبه‌ی اقتصادی برای ایران مناسب‌تر باشد.
- عرب و همکاران (۱۳۹۵) به بررسی راهکار نجات ایران از بحران آب پرداخته است و به این نتیجه رسید که یکی از راهکارها می‌تواند طرح کشاورزی فراسرزمینی در سایر کشورها باشد. تأمین امنیت غذایی کشور، از گذشته

زیستی شروع به خرید یا اجاره زمین‌های خارجی کرده‌اند (آزادی و همکاران، ۲۰۱۶). امروزه اکثر محققان و متخصصان موافقند که گرایش به کشاورزی فراسرزمینی به عنوان سرمایه‌گذاری خارجی در بخش کشاورزی، در حال افزایش است (آرایا^۱، ۲۰۱۳). بنابراین با توجه به شرایط فعلی ایران، یکی از مهم‌ترین اقدامات در رابطه با استفاده بهینه از منابع داخلی و ارزآوری به درون کشور، تمرکز و توجه به مقوله کشاورزی فراسرزمینی است (بیژنی، ۱۳۹۷). همانطور که یکی از سیاست‌های کلان دولت چین در حل چالش‌ها و ادامه روند اصلاحات توسعه بخش کشاورزی، جهانی کردن اقتصاد کشاورزی از طریق توسعه کشاورزی فراسرزمینی است (عمادی و شان‌شان^۲، ۲۰۱۶)، ایران نیز می‌تواند از مزایای اجرای این طرح از جمله؛ افزایش تولید، تأمین امنیت غذایی، ایجاد اشتغال، اعزام نیروی کار مستعد به کشورهای دیگر و تولید ارزان قیمت محصولات کشاورزی نسبت به داخل استفاده نماید. در حال حاضر اکراین، قزاقستان، آذربایجان، قرقیزستان، گرجستان، غنا، برزیل، اوگاندا، کنیا، صربستان، اروگوئه و روسیه کشورهای قابل توجه تر و طرف قرارداد با ایران هستند. عمده سرمایه‌گذارها در خصوص چند محصول ذرت، سویا، جو و دانه‌های روغنی شامل کلزا و آفتابگردان می‌باشد. (کشت فراسرزمینی و امنیت غذایی، ۱۳۹۶). نتایج مطالعه فتحی‌نیا (۱۳۹۷) نشان می‌دهد کشاورزی فراسرزمینی برای ایران دارای اهمیت بوده و می‌تواند در توسعه ملی و امنیت غذایی دخیل باشد. به عقیده قربانی (۱۳۹۷)، با توجه به محدودیت شدید منابع آب در کشور و لزوم دستیابی به امنیت غذایی، کشاورزی فراسرزمینی

² Emadi & Shanshan

¹ Araya

اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی ضرر خواهند کرد. یکی از پیامدهای این معاملات آواره شدن مردم فقیر در کشورهای میزبان است که خود آنها عموماً در ناامنی غذایی به سر می‌برند.

۲) معاملات برد-باخت: معاملات زرد (استعمار ۱۳؛ باید تعدیل شود)

دسته‌ی دوم معاملات برد-باخت هستند که در آن فقط کشور میهمان سود می‌برد، زیرا از نیروی کار و تکنولوژی خود استفاده کرده و تمام محصولات تولیدی را برای مصرف داخلی خود به کشورش صادر می‌کند و هیچ زمین حاصل‌خیزی هم برای کشور میزبان باقی نمی‌گذارد و در تحقق قول‌هایی مثل ایجاد شغل، زیرساخت‌ها، مدرسه و تسهیلات درمانی ناکام مانده‌اند.

۳) معاملات باخت- برد: معاملات زرد(حامی ۱۴؛ باید تعدیل شود)

دسته‌ی سوم معاملات باخت- برد هستند که در آن کشور سرمایه‌گذار طوری که انتظارش را داشته سود نمی‌کند. این مورد بیشتر در معاملات بزرگ مقیاس اتفاق می‌افتد، ولی در عوض کشور میزبان به دلیل احداث زیرساخت‌ها، خانه‌های بهداشت، مراکز آموزشی، خط آهن، جاده و مشارکتی که در طرح‌ها داشته‌اند، سود می‌برد.

۴) معاملات برد- برد: معاملات سبز(سازنده ۱۵؛ باید پیشرفت کند)

تا آینده وابستگی شدیدی به سه محصول گندم، جو و برنج دارد. از طرفی، برنج به دلیل نوع کشت آن مقدار آب زیادی تلف می‌کند. با توجه به وسیع بودن کشوری همچون برزیل، می‌توان مقدار قابل توجهی از کشت این سه محصول را در آنجا انجام داد. از طرفی بهتر است برای جلوگیری از وابسته شدن به یک منبع خاص، کشورهای هدف دیگر مانند قزاقستان را در نظر گرفت. در کشاورزی فراسرزمینی دو گروه کشور وجود دارند: کشورهای سرمایه‌گذار(میهمان) و کشورهای سرمایه‌پذیر(میزبان). بدیهی است که اهداف این دو گروه از کشورها نمی‌تواند در تقابل با یکدیگر باشد. بر اساس مطالعات انجام شده توسط محققان، از جمله: آزادی و همکاران (۲۰۱۲)، ادلمن^۱ و همکاران(۲۰۱۳)، کاتولا^۲(۲۰۱۴)، سابلونیره^۳(۱۹۸۶-۲۰۱۶)، هالام^۴(۲۰۰۹)، مارگولیس^۵(۲۰۱۳)، ژاوکسین^۶(۲۰۱۶)، استین و کاتینگهام^۷(۲۰۱۵)، دانیل^۸(۲۰۱۱)، کنفرانس آکادمیک بین‌المللی^۹(۲۰۱۲)، داویس و همکاران^{۱۰}(۲۰۱۴)، هاونویک^{۱۱}(۲۰۰۹)، نتایج کشاورزی فراسرزمینی برای ملت‌ها را می‌توان در چهار حالت کلی زیر طبقه‌بندی نمود:

۱) معاملات باخت- باخت: معاملات قرمز(مخرب ۱۲؛ باید متوقف شود)

این معاملات، معاملات قرمز هستند که باید سریعاً متوقف شوند، چون هر دو کشور از لحاظ سیاسی،

⁹ International Academic Conference

¹⁰ Davis

¹¹ Havnevik

¹² Destructive

¹³ Neo-colony

¹⁴ Aid

¹⁵ Constructive

¹ Edelman

² Cotula

³ Sablonnière

⁴ Hallam

⁵ Margulis

⁶ zhaoxin

⁷ Stein & Cunningham

⁸ Daniel

مصارف داخلی به کشور خودشان صادر نکنند و تقسیمی عادلانه بین منافع جوامع محلی و سرمایه‌گذاران وجود داشته باشد می‌توان گفت معاملات برای هر دو کشور سودمند واقع می‌شود. در شکل (۱) اشکال مختلف کشاورزی فراسرزمینی نشان داده شده است.

در نهایت دسته‌ی چهارم معاملات برد- برد هستند که معاملات سبز نامیده می‌شوند و برای هر دو کشور منفعت به حساب می‌آیند. در صورتی که سرمایه‌گذاران تمامی نیروی کار و تکنولوژی مورد نیازشان را از کشور خود وارد نکنند و تمام محصولات تولید شده را نیز برای

		کشور سرمایه‌پذیر (میزبان)	
		باخت	برد
کشور سرمایه‌گذار (مهمان)	باخت	باخت-باخت مخرب	باخت-برد حامی
	برد	برد-باخت استعمار	برد-برد سازنده

شکل ۱- اشکال مختلف کشاورزی فراسرزمینی (آزادی و همکاران، ۲۰۱۲)

پژوهش حاضر از منظر پارادایم تحقیق، جزء تحقیقات کیفی است. روش این پژوهش با توجه به ماهیت آن توصیفی-تحلیلی است و به لحاظ هدف از نوع کاربردی است. به منظور مرور تحقیقات پیشین از روش کتابخانه‌ای (اسنادی) بهره گرفته شد. تکنیک مصاحبه های عمیق فردی نیز برای دسترسی به اطلاعات مورد نیاز استفاده شد. جامعه مورد مطالعه تحقیق شامل ۱۶ نفر از کارشناسان، خبرگان، مسئولان ذیربط و متقاضیان و سرمایه‌گذاران کشاورزی فراسرزمینی بودند (این افراد شامل تعدادی از کارشناسان سازمان جهاد کشاورزی استان کرمانشاه، تعدادی از فارغ التحصیلان کشاورزی در

از این رو هدف اصلی این مطالعه این است که با به‌کارگیری فرآیند برنامه‌ریزی استراتژیک¹ SOAR که یکی از مدل‌های نسبتاً جدید در تدوین برنامه‌ریزی استراتژیک است (خاشعی و افراشته، ۱۳۹۴)، ضمن شناسایی قوت‌ها و فرصت‌های کشاورزی فراسرزمینی ایران، به منظور توسعه این کارکردها به ارائه آرمان‌ها و نتایج مورد انتظار برای توسعه کشاورزی فراسرزمینی پرداخته شود.

مواد و روش‌ها

¹ Strengths, Opportunities, Aspirations, Results

استان کرمانشاه و کردستان که قبلاً سفرهایی به مناطق کرد نشین کشور عراق داشتند و زمین اجاره کرده بودند، تعدادی از نظامیان باز نشسته و علاقه مند به سرمایه گذاری در زمینه کشاورزی و نیز مسئولانی از کمیسیون کشاورزی و آب مربوط به اتاق بازرگانی بودند). به منظور نمونه گیری از تکنیک نمونه‌گیری هدفمند بارز (مصاحبه با افراد باتجربه، شناخته شده و دارای توان و آمادگی برای ارائه اطلاعات لازم) و تکنیک گلوله برفی (مصاحبه با افراد معرفی شده از سوی سایر نمونه‌ها) استفاده شد. فرآیند نمونه‌گیری و جمع‌آوری اطلاعات به این صورت بود که با توجه به عدم دسترسی به لیست مشخص از فعالان در عرصه کشاورزی فراسرزمینی و از طرفی محرمانه بودن افراد مورد نظر و تا حدی سیاسی بودن مساله، ابتدا به صورت کاملاً هدفمند، اولین فرد در ارتباط با کشاورزی فراسرزمینی، یعنی نویسنده کتاب کشاورزی فراسرزمینی پس از جستجو و تماس‌های مکرر به عنوان اولین سرنخ مورد مصاحبه قرار گرفت و سپس از طریق ایشان گلوله‌های دیگر معرفی و شناسایی شدند و هر یک از نمونه‌های شناسایی شده، نمونه‌های دیگری را معرفی می‌کردند. تکنیکهای مذکور (هدفمند بارز و گلوله برفی از متداولترین تکنیکهای نمونه‌گیری در روش تحقیق کیفی هستند (Fontanella et al., 2011)). در این پژوهش، اندازه نمونه و فرآیند گردآوری اطلاعات تا سطح اشباع داده یا آستانه سودمندی اطلاعات در دسترس ادامه یافت یعنی تا جایی که ادامه مصاحبه‌ها اطلاعات جدیدی به مصاحبه‌های قبلی گرفته شده اضافه نمی‌کرد و سرانجام این حالت با ۱۶ نمونه مصاحبه شده، تحقق یافت. در پژوهش حاضر، از تکنیک مصاحبه عمیق نیمه‌ساختارمند فردی در قالب

تماس‌های تلفنی جهت گردآوری اطلاعات استفاده شد. مصاحبه‌ها در مجموع دو ماه به طول انجامید و مصاحبه هر فرد به طور متوسط ۳۰ دقیقه به طول انجامید. به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات و ارائه راهبرد توسعه کشاورزی فراسرزمینی از مدل استراتژیک SOAR استفاده شد. همچنین برای تعیین روایی و پایایی داده‌ها از چهار معیار موثق گابا و لینگولن (۲۰۰۵)، در خصوص روایی و پایایی روشهای تحقیق کیفی استفاده شد. این معیارها عبارتند از: /اطمینان بخشی: معادل روایی درونی است و پژوهشگر به دنبال اثبات و اطمینان از درستی یافته‌هاست. ارائه کلیه اسناد، یادداشت‌ها و مصاحبه‌های ضبط شده، پس از تحلیل توسط پژوهشگر به تیم تحقیق و چک کردن اطلاعات توسط اعضاء تحقیق از جمله روش‌های مورد استفاده در اطمینان بخشی است. /انتقال پذیری: کاربرد پذیری یافته‌ها در محیط یا شرایط دیگر است. /اعتماد پذیری: کنترل نظرات افراد به وسیله سایر مشارکت‌کننده‌گان در مصاحبه و نیز خود بازمینی محقق در طی فرآیند تحلیل داده‌ها و در نهایت تاییدپذیری: یعنی ارایه هرگونه گزارش بدون دخالت و سوگیری محقق، معیارهای مورد استفاده در تعیین روایی و پایایی در پژوهش حاضر بودند.

مدل استراتژیک SOAR

برنامه‌ریزی راهبردی به سازمان‌ها و جوامع این امکان را می‌دهد که با شیوه‌ای خلاق و نوآورانه عمل کرده و بدین گونه سرنوشت خود را رقم بزنند و آینده را تحت کنترل درآورند (بهرامی و همکاران، ۱۳۸۹). هدف از برنامه‌ریزی راهبردی، تعریف و تدوین راهبردهاست (بدری و نعمتی، ۱۳۸۸). برنامه‌ریزی راهبردی SOAR

و همکاران، ۱۳۹۲). مدل SOAR بر پایه قوت‌ها و فرصت‌ها استوار است و به جای تأکید بر نقاط منفی (ضعف‌ها و تهدیدها) بر آرمان‌ها و نتایج تأکید می‌کند (خاشعی و افراشته، ۱۳۹۴). دیدگاه مثبت‌شناسی (AI)، در یک برنامه‌ریزی راهبردی، به جای تمرکز بر مشکلات و ضعف‌ها و تهدیدها به شناسایی و ایجاد قوت‌های کنونی و فرصت‌های سودبخش می‌پردازد. انسان ذاتاً به تقویت و تمرکز بر نقاط منفی گرایش دارد. در نگرش مثبت‌شناسی، نقاط مثبت و فرصت‌ها را تا آنجا رشد می‌دهیم که بتوانیم از طریق آن ضعف‌ها و تهدیدها را پوشش دهیم (استاوروس و ساینٹ، ۲۰۱۰؛ خاوریان گرمسیر و همکاران، ۱۳۹۲؛ فیروزی و زادولی، ۱۳۹۶). استراتژی SOAR شامل چهار بخش کلیدی است که شامل شناسایی قوت‌ها، فرصت‌ها، آرمان‌ها و نتایج می‌شود. در جدول (۱) این چهار مرحله مشاهده می‌شود؛

با سایر راهبردهای توسعه دارای تفاوت‌های زیادی است. این تفاوت‌ها به علت پرسش‌هایی است که پرسیده می‌شود و همچنین آن دسته از افرادی است که به این پرسش‌ها پاسخ می‌دهند. این مدل ترکیبی از استراتژی SWOT و دیدگاه مثبت‌شناسی است که ژاکلین ام. استاورس آن را ابداع کرده است (خاوریان گرمسیر و همکاران، ۱۳۹۲؛ فیروزی و زادولی، ۱۳۹۶). مدل SWOT عوامل قابل رقابت خارجی را نشان می‌دهد و دیدگاه مثبت‌شناسی انگیزه و نظام محیطی داخلی را مشخص می‌کند (رضایی و همکاران، ۱۳۹۴). مدل SWOT و SOAR دارای بنیاد و اساس مشابه هستند، زیرا قوت‌ها و فرصت‌ها که بنیان و اساس SOAR به شمار می‌آیند، از مدل SWOT گرفته شده‌اند؛ با این تفاوت که چارچوب استراتژی SOAR از آنچه که مدل SWOT در ارتباط با قوت‌های داخلی و فرصت‌های خارجی می‌پردازد، فراتر خواهد رفت (خاوریان گرمسیر

جدول ۱- چهار عامل کلیدی در مدل SOAR

تحقیق استراتژیک	Strengths بزرگ‌ترین دارایی‌ها و جنبه‌های مثبت ما چیست؟	Opportunities بهترین فرصت‌های ممکن پیش روی ما چیست؟
تصمیم‌های مثبت	Aspirations آینده مطلوب و آرمانی ما چیست؟	Results بهترین نتایج قابل اندازه‌گیری چیست؟

گفت‌وگوها درباره "آنچه می‌توانیم انجام دهیم" به جای صحبت درباره "آنچه نمی‌توانیم" کشف خواهد شد. به طور خلاصه، استراتژی مثبت‌یاب SOAR افق تازه‌ای را فراروی دیدگاه‌های سنتی برنامه‌ریزی می‌گشاید. این

البته، تهدیدها و مشکلات نادیده گرفته نخواهد شد، به آن‌ها دوباره شکل داده خواهد شد و توسط ذره‌بینی از ممکنات دیده خواهند شد. راه‌حل‌ها از طریق پاره‌ای از

¹ Stavros & Saint

می‌توان به فراهم بودن بستر کشت و کار متناسب با محصول تولیدی، امکان تولید محصولات متنوع‌تر در یکسال زراعی، ایجاد فرصت‌های تجاری و تعامل کشاورزی، افزایش فرصت‌های شغلی برای فارغ‌التحصیلان کشاورزی جویای کار و نیز حفاظت از منابع آبی موجود در کشور با توجه به محدودیت جدی منابع آبی در کشور نام برد. تسهیل‌گری دولت در امور سرمایه‌گذاری، برخورداری از حمایت‌های اطلاعاتی وزارت کشاورزی، به تعادل رساندن قیمت مواد غذایی و نهاده‌های کشاورزی مثل زمین و نیز بهبود روابط خارجی ایران و توسعه روابط سیاسی با سایر کشورها از جمله آرمانهای مورد نظر در کشاورزی فراسرزمینی ایران می‌باشد. همچنین کاهش فشار بر روی منابع داخلی کشور، ورود ایده‌های زراعی جدید به داخل کشور، واردات کالای ارزان به داخل کشور و واردات آب مجازی و نیز جلوگیری از خروج ارز کشور از طریق واردات بی‌رویه محصولات از جمله نتایج قابل پیش‌بینی در کشاورزی فراسرزمینی کشور ایران می‌باشد.

افق تازه با برجسته‌سازی قوت‌ها و فرصت‌ها و آرمان‌های یک مجموعه و درگیر کردن گروه‌های مختلفی از افراد دارای سهم در جامعه همراه است. استراتژی SOAR با یک تحقیق استراتژیک آغاز می‌شود. در این تحقیق بزرگترین نقاط قوت و فرصت‌ها در جامعه از طریق افراد مشارکت‌کننده و دارای سهم کشف خواهد شد. سپس از افراد مشارکت‌کننده در این فرآیند دعوت می‌شود تا خود، آرمان‌ها و آرزوهایی را برگزینند که ترجیح می‌دهند در آینده به آنها دست یابند. درنهایت، با برنامه‌های تشویقی و بازنگرانه نتایج مطلوب قابل اندازه‌گیری انتخاب خواهد شد (استاوروس و کول^۱، ۲۰۱۳).

یافته‌های تحقیق

جدول (۲)، نتایج نهایی تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات با استفاده از مدل SOAR را نشان می‌دهد. در این مرحله از فرآیند تحقیق، مجموعه قوت‌ها، فرصت‌ها، آرمان‌ها و نتایج بازنگری و به چالش کشیده شدند و در نهایت تغییراتی در آنها به وجود آمد که خلاصه مراحل گفته شده در جدول (۲) آمده است. از مهمترین نقاط قوت کشاورزی فراسرزمینی ایران در کشورهای میزبان

جدول ۲- نتایج ارزیابی مدل SOAR در توسعه کشاورزی فراسرزمینی ایران

فرصت‌ها (Opportunities)	نقاط قوت (Strengths)
<ul style="list-style-type: none"> • ارتقاء دانش کشاورزان • امکان متنوع‌سازی فعالیت‌های سرمایه‌گذاران در کشور میزبان • وجود معاهدات و توافقات دوجانبه با کشورهای مختلف 	<ul style="list-style-type: none"> • آشنایی با فناوری‌های روز دنیا و سیستم‌های کشاورزی مختلف (به واسطه حضور در دوره‌های آموزش‌های ملی و بین‌المللی و ارتباط با کشاورزان بین‌المللی) • توانمند شدن کشاورزان • امکان کسب مجدد درآمد برای زارعان بیکار

¹ Stavros & Cole

<ul style="list-style-type: none"> • تأمین امنیت غذایی کشور • تکمیل زنجیره‌های تولید در کشور • کمک به تأمین مواد اولیه کارخانجات داخلی • عرضه ادوات و ماشین‌های کشاورزی داخلی به کشور میزبان • ورود ارز به داخل کشور • خلق ارزش افزوده سرمایه‌گذاری‌ها • حضور کشاورزان در عرصه بین‌الملل • ایجاد فرصت‌های تجاری و تعامل کشاورزی • شناسایی و معرفی محصولات جدید و قابل رقابت در عرصه جهانی 	<ul style="list-style-type: none"> • پایین بودن هزینه نیروی کار در کشور میزبان • کم بودن اجاره بهای زمین زراعی در کشور میزبان • امکان توسعه کشت محصولات آبی در کشور میزبان • امکان تولید محصولات متنوع‌تر در یکسال زراعی • رونق و شکوفایی مجدد تولید برخی محصولات منسوخ شده در داخل • فراهم بودن بستر کشت و کار متناسب با محصول تولیدی • بهره‌وری بالای عوامل تولید (آب و خاک) • کسب تجربه زراعت در سطح وسیع • توسعه محصولات آب بر در کشورهای هدف
<p>نتایج (Results)</p>	<p>آرمان‌ها (Aspirations)</p>
<ul style="list-style-type: none"> • کسب سود برای تولیدکنندگان و شرکت‌های خصوصی • گسترش روابط فرهنگی-اجتماعی بین کشورها • ایجاد روابط دوستانه بین ایران و کشورهای دیگر • آشنا شدن کشورهای دیگر با فرهنگ و آداب و رسوم ایرانی • اشاعه دانش کشاورزی ایرانی در کشور میزبان • کم شدن هزینه‌های تولید • تأمین تقاضای بازار داخلی با منابع بیرونی • تأمین محصولات مورد نیاز داخلی در مواقع بحرانی • حفاظت از منابع آبی موجود در کشور • کاهش فشار بر روی منابع داخلی کشور • افزایش تولید ناخالص ملی کشور • درجه اطمینان بیشتر و ریسک کمتر کشاورزی • فراسرزمینی در مقابل واردات محصول • افزایش قدرت و نفوذ کشور ایران • ورود ایده‌های زراعی جدید به داخل کشور • افزایش میزان عملکرد نسبت به داخل • توانمند شدن کشاورزان ایرانی 	<ul style="list-style-type: none"> • کم‌رنگ شدن دخالت دولت • تسهیل‌گری دولت در امور سرمایه‌گذاری • حمایت دستگاه‌های مختلف از جمله وزارت کار، رفاه و امور اجتماعی و وزارت امور خارجه و ... • بیمه دولتی سرمایه‌گذاری‌های متقاضی در کشور میزبان • برخورداری از حمایت‌های اطلاعاتی وزارت کشاورزی • افزایش فرصت‌های شغلی برای فارغ‌التحصیلان کشاورزی جویای کار • اعزام نیروی کار مستعد به کشورهای دیگر • بهبود روابط خارجی ایران و توسعه روابط سیاسی بین دو کشور • ایجاد زمینه کار برای کشاورزان مناطق بحران زده (خشکسالی، سیل و ...) • حامی و پشتیبانی برای کشاورزی داخل • وجود بانک اطلاعاتی از کشورهای میزبان در زمینه‌های مختلف • حمایت دولت از کشاورزان مستعد اما بدون سرمایه • خرید تضمینی محصولات تولید شده خارج از مرز توسط دولت

<ul style="list-style-type: none"> • واردات کالای ارزان به داخل کشور و واردات آب مجازی • توسعه صادرات در صورت افزایش ظرفیت تولید • جلوگیری از خروج ارز کشور از طریق واردات بی رویه محصولات • ایجاد دیپلماسی در کشاورزی 	<ul style="list-style-type: none"> • به روز بودن آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های کشاورزی فراسرزمینی • اجرایی شدن آیین‌نامه کشت فراسرزمینی • برداشتن فیلترهای مختلف و رها نکردن سرمایه‌گذار با مشکلات مربوط به کشاورزی فراسرزمینی • وجود مکانیزم و ساز و کارهایی برای ورود محصولات تولید شده به داخل کشور • حمایت تمامی بانک‌ها از کشاورزی فراسرزمینی • هماهنگی در امور گمرکی در کشورهای میزبان و سرمایه‌گذار در زمینه ورود و خروج نهاده‌های مورد نیاز • به تعادل رساندن قیمت مواد غذایی و نهاده‌های کشاورزی مثل زمین
--	---

منبع: یافته‌های تحقیق

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

نتایج مطالعه نشان داد که "درآمدزایی و کسب سود" یکی از نقاط قوت قابل توجه برای انجام کشاورزی فراسرزمینی توسط شرکت‌ها و سرمایه‌گذاران ایرانی می‌باشد. خیلی از سرمایه‌گذاران هستند که فقط به دلیل کسب ثروت رو به کشاورزی فراسرزمینی آورده‌اند (دانیل، ۲۰۱۱). با توجه به نتایج تحقیق، هزینه‌های کشاورزی برای کشاورزان در زمین‌های خارجی نسبت به زمین‌های داخلی پایین‌تر است. بنا به گفته یکی از کارشناسان کشاورزی فراسرزمینی، "به ازای حداقل هزینه اجاره زمین در ایران می‌توان در خارج از کشور زمین اجاره کرد، کشت کرد و محصول را برداشت کرد". بنابراین انگیزه دستیابی به منافع اقتصادی و کسب سود یکی از دلایل اصلی برای انجام کشاورزی فراسرزمینی توسط سرمایه‌گذاران است که این مورد مستلزم شناخت و آگاهی هر چه بیشتر از شرایط و قوانین کشور میزبان

و کسب توانایی‌های فنی و مدیریتی از طرف سرمایه‌گذاران است که در صورت اجرایی شدن آرمان‌های تحقیق یعنی حمایت اطلاعاتی وزارت جهاد کشاورزی و وجود بانک اطلاعاتی از کشورهای میزبان در زمینه‌های مختلف، دست یافتنی است. عامل مهم و برجسته دیگری که در بین نقاط قوت کشاورزی فراسرزمینی دیده می‌شود "کاهش فشار بر منابع آبی کشور" می‌باشد. خالدی و همکاران (۱۳۹۳) نیز روی این مطلب تأکید زیادی دارند. از نظر آنها یکی از بزرگترین مزایای کشاورزی فراسرزمینی جلوگیری از هدر رفت آب و احیای آب‌های زیرزمینی است که طبق مطالعه عرب و همکاران (۱۳۹۵) با کشاورزی فراسرزمینی هدفمند، از میزان ۹۰ درصد آب مصرفی کشور در بخش کشاورزی، کاسته می‌شود. از سوی دیگر موضوع کشاورزی فراسرزمینی کشور ایران یکی از مهمترین راهکارهایی است که طی سال‌های اخیر و با

شود به عنوان یک الزام، ارائه مجوز و تسهیلات کشاورزی فراسرزمینی از حالت ارائه به افراد و گروه های خاص خارج شده و با رسانه ای کردن اطلاعات و ارائه شفاف سیاستها و تسهیلات امکان دسترسی عموم به این پتانسیل فراهم شود.

- یافته های پژوهش نشان داد که یکی از فرصت های مورد انتظار در کشاورزی فراسرزمینی، بالا بردن ضریب امنیت غذایی در کشور است. پیشنهاد می شود به منظور کنترل نوسانات بازار و قیمت محصولات مورد نیاز سبد غذایی خانوار " ستاد بازرگانی بین المللی " تشکیل شود و سیاستها و راهبردهای چگونگی واردات به موقع و تنظیم متعادل بازار را توسط متخصصین اقتصادی بررسی و اجراء نمایند.

- از آنجا که معاملات برد - برد (معاملات سبز)، به عنوان یک ارزش و اعتبار مثبت در جذب اعتماد بین المللی و امکان توسعه کشاورزی فراسرزمینی و افزایش ضریب تمایل کشورهای میزبان برای پذیرش کشورهای مهمان محسوب می شود، لذا پیشنهاد می شود از طریق تشکیل یک ستاد تخصصی در سطح ملی با برنامه ریزی منسجم اقدام به جذب افراد یا شرکتهایی با اعتبار حرفه ای و تخصص بالا در کار کشاورزی گردد و از طرفی با برگزاری دوره های آموزش تخصصی و آشنایی با فن آوری های روز جهان امکان استفاده بهینه و پایدار از منابع آب و خاک کشور میزبان فراهم شود تا از این دریچه

الگوگیری از تجربیات سایر کشورها برای ارتقاء امنیت غذایی به آن پرداخته شده است. تحریم های اقتصادی در دهه های ۱۳۸۰ و اوایل دهه های ۱۳۹۰ به خوبی نشان داد، ناپایداری امنیت غذایی به عنوان پاشنه ی آشیل کشور برای طرح نارضایتی اجتماعی داخلی به حساب می آید (خالدی و همکاران، ۱۳۹۳). کشاورزی فراسرزمینی با اطمینان بخشی در حوزه واردات محصولات مورد نیاز کشور می تواند به امنیت غذایی پایدار در کشور کمک کند (وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۹۶)، اما در مقابل به عقیده عرب و همکاران (۱۳۹۵)، کشت های فراسرزمینی در برخی مسائل وابستگی ایجاد می کند و امنیت غذایی کشور را به خطر می اندازد. بنابراین بهتر است برای جلوگیری از وابسته شدن به یک منبع خاص، کشورهای میزبان متنوعی را در نظر گرفت. افزایش تولید، تأمین امنیت غذایی، ایجاد اشتغال، اعزام نیروی کار مستعد به کشورهای دیگر و تولید ارزان قیمت محصولات کشاورزی نسبت به داخل، از دیگر مزایای اجرای این طرح است. کشاورزی فراسرزمینی فرصتی است که به وسیله آن می توان علاوه بر تأمین نیاز داخل با هزینه های کمتری در مقایسه با واردات، شرایط صادرات محصولات تولیدی مازاد را هم فراهم آورد (کشت فراسرزمینی و امنیت غذایی، ۱۳۹۶). با توجه به نتایج گفته شده پیشنهادات زیر در خصوص عملیاتی کردن کشاورزی فراسرزمینی ارائه می گردد.

- از آنجا که یافته های پژوهش نشان داد که یکی از آرمانهای مورد انتظار در کشاورزی فراسرزمینی امکان ایجاد زمینه اشتغال برای فارغ التحصیلان کشاورزی بیکار می باشد، لذا به منظور تحقق این هدف لازم پیشنهاد می

اصلی تجاری". تهران: موسسه پژوهش های برنامه ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی.

خاوریان گرمسیر، ا؛ استاورس، ژ و علیان، م. (۱۳۹۲). برنامه‌ریزی راهبردی توسعه گردشگری شهری با استفاده از مدل استراتژیک SOAR (نمونه موردی شهر تفت). نشریه مدرس علوم انسانی-برنامه‌ریزی و آمایش فضا، جلد ۱۷، شماره ۳، صفحه ۱۴۳-۱۲۷.

رضایی، م؛ خاوریان گرمسیر، ا و غفورزاده، م. (۱۳۹۴). توسعه صنعت در استان یزد با استفاده از چارچوب استراتژیک SOAR و ماتریس ANSOFF. فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، جلد ۶، شماره ۲۱، صفحه ۵۶-۴۵.

سیفی، ر؛ چیدری، م و عباسی، ع. (۱۳۹۶). سازه های مؤثر بر رفتار حفاظت خاک کشاورزان استان آذربایجان غربی: کاربرد رویکرد فرهنگی. مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی، جلد ۱۳، شماره ۲، صفحه ۲۳۴-۲۱۹.

شورای آمایش سرزمین (۱۳۹۴). ضوابط ملی آمایش سرزمین. قابل دسترسی در آدرس اینترنتی: www.edu.nkums.ac.ir

عرب، م؛ پورنبی، ن؛ براتعلی، م و براتعلی، ح. (۱۳۹۵). بررسی سه کشور آفریقایی به عنوان کشورهای هدف برای ایران، در موضوع کشت فراسرزمینی. دهمین کنگره پیشگامان پیشرفت، تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.

عرب، م؛ پورنبی، ن و عابدی، ا. (۱۳۹۵). راهکار نجات ایران از بحران آب؛ کشت فراسرزمینی. نهمین کنگره پیشگامان پیشرفت، تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.

فتحی‌نیا، ا. (۱۳۹۷). تاثیر کشت فراسرزمینی در توسعه ملی (با تاکید بر ایران). دومین همایش بین المللی پژوهش های کاربردی در علوم کشاورزی، منابع طبیعی و محیط زیست، همدان: دبیرخانه دائمی کنفرانس.

فیروزی، م.ع و زادولی خواجه، ش. (۱۳۹۶). مدل استراتژیک SOAR گامی به سوی برنامه ریزی راهبردی توسعه‌ی

امکان پایداری در توسعه کشاورزی فراسرزمینی فراهم شود.

منابع

آزادفر، م؛ لشگرآرا، ف؛ فرج اله حسینی، س. ج و امیدی نجف آبادی، م. (۱۴۰۰). شناسایی و رتبه بندی عوامل موثر بر بهبود امنیت غذایی بر اساس نقش فناوری نانو. مجله پژوهش های ترویج و آموزش کشاورزی، جلد ۱۴، شماره ۳، صفحه ۱-۱۶.

ابدام، ع و شریف‌زاده، م. (۱۳۹۶). چالش های مدیریت آب زراعی گندم کاران شهرستان خرم بید. مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی، جلد ۱۳، شماره ۲، صفحه ۲۱۸-۲۰۵.

بدری، س.ع و نعمتی، م. (۱۳۸۸). برنامه‌ریزی راهبردی توسعه اقتصادی با رویکرد مشارکتی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان لنگه). فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، جلد ۴۲، شماره ۶۸، صفحه ۸۳-۶۹.

بهرامی، ح؛ نادری خورشیدی، ع و کثیری‌نژاد، ت. (۱۳۸۹). چستی و چرایی برنامه‌ریزی راهبردی و بررسی الگوهای رایج آن. ماهنامه توسعه انسانی پلیس، جلد ۷، شماره ۳۳، صفحه ۳۲-۱۱.

بیژنی، م. (۱۳۹۷). کشاورزی فراسرزمینی، پلی برای تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی. هفته‌نامه چشمه، دانشگاه تربیت مدرس. جلد ۶۸، جلد ۳، صفحه ۱۱-۱۰.

جهانگیری، ا. (۱۳۹۵). آیین‌نامه کشت فراسرزمینی. وزارت جهاد کشاورزی.

خاشعی، و و اصلانی افرشته، ا. (۱۳۹۴). کاوشی بر مدل تدوین استراتژی بر اساس مدل SOAR. فصلنامه پژوهش‌های رهبری و مدیریت آموزشی، جلد ۲، شماره ۵، صفحه ۱۴۷-۱۲۳.

خالدی، ک. (۱۳۹۳). "کشاورزی فراسرزمینی: ظرفیت های تولید محصولات کشاورزی کشورهای همسایه و طرف های

Coin? Global and Planetary Change, 100: 20-27.

Cotula, L. (2014). Addressing the human rights impacts of 'Land Grabbing'. Directorate-General for External Policies of the Union Directorate B. (DROI). Policy Department.

Daniel, S. (2011). Land grabbing and potential implications for world food security. Springer Science, Business Media B.V.

Davis, K. F., D'Odorico, P., & Rulli, M. (2014). Land grabbing: a preliminary quantification of economic impacts on rural livelihoods. *Popul Environ.* 36:180-192.

Da Vià, E. (2011). The Politics of "Win-Win" Narratives: Land Grabs as Development Opportunity? "Global Land Grabbing" Conference IDS, University of Sussex, UK.

Emadi, M., & Shanshan, I. (2016). Agricultural development in China: An overview of the development in the agricultural sector, challenges and potential areas of cooperation with Iran. Tehran: Institute of Cultural Studies and International Studies of Abrar.

Edelman, M., Oya, C., & Borrás JR, S. (2013). Global Land Grabs: historical processes, theoretical and methodological implications and current trajectories. *Third World Quarterly*, 34(9): 1517-1531.

Fontanella, BJB., Luchesi BM., Saidel, MGB., Ricas, J., Turato, ER., & Melo DG. Sampling in qualitative research: a proposal for procedures to detect theoretical saturation. *Cadernos de Saúde Pública* 2011; 27 (2): 388-94.

Guba, E. G., & Y. S. Lincoln (2005). "Paradigmatic Controversies, Contradictions, and Emerging Confluences", In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of Qualitative Research*. Third Edition, Thousand Oaks, CA: Sage. P: 194

Hanjra, M. A., & Qureshi, M. E. (2010). Global water crisis and future food security

گردشگری شهری (نمونه موردی: کلانشهر تبریز).

برنامه ریزی منطقه‌ای، جلد ۷، شماره ۲۵، صفحه ۴۰-۲۹.

قربانی، م. (۱۳۹۷). ارزیابی انطباق سیاست کشت فراسرزمینی با مدیریت پایدار منابع آب بر اساس رویکرد تجارت آب مجازی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.

کشت فراسرزمینی و امنیت غذایی (۱۳۹۶). ماهنامه سنبله، جلد ۳۰، شماره ۲۵۷، صفحه ۵۷ برگرفته از:

magiran.com/p1772812

مرکز ملی مطالعات راهبردی کشاورزی و آب. (۱۳۹۶).

تشکیل انجمن کشت فراسرزمینی از سوی بخش خصوصی.

برگرفته از: www.awnrc.com

نصراصفهانی، ا. (۱۳۹۳). کشاورزی فراسرزمینی: ظرفیت های تولید و مبانی حقوقی کشورهای منتخب. تهران: موسسه پژوهش های برنامه ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی.

وبسایت رسمی دفتر هیئت دولت (۱۳۹۵). آیین‌نامه اجرایی

کشت فراسرزمینی. برگرفته از: www.cabinetoffice.ir

وزارت جهاد کشاورزی (۱۳۹۶). کشت فراسرزمینی. برگرفته

از: <https://www.maj.ir/Index.asp>

یزدان‌پناه، م؛ زبیدی، ط؛ صلاحی‌مقدم، ن و روزانه، د.

(۱۳۹۸). عوامل مؤثر بر پذیرش فناوری آبیاری نوین توسط

کشاورزان (مورد مطالعه شهرستان بهبهان). مجله علوم ترویج

و آموزش کشاورزی. جلد ۱۵، شماره ۱، صفحه ۱۴۱-۱۲۷.

Araya, M. (2013). Effects of Large-scale agricultural investments on smallholder farming in Sub-Saharan Africa (Case study: Ethiopia). Master thesis, Lund University.

Azadi, H., Vandergeten, E., Teklemariam, D., Nyssen, J., Witlox, F., & Vanhaute, E. (2016). Agricultural outsourcing or land grabbing: a meta-analysis. Springer Science, Business Media Dordrecht.

Azadi, H., Houshyar, E., Zarafshani, K., Hosseininia, G., & Witlox, F. (2012). Agricultural Outsourcing: A Two-Headed

- Stavros, J., & G. Saint, (2010) "SOAR: Linking Strategy and OD to Sustainable Performance" in W.J. Rothwell, J.M. Stavros, R. Sullivan & A. Sullivan (Eds.), *Practicing Organization Development: A Guide for Leading*, San Francisco, CA: Jossey-Bass Change. www.kmsu.ac.ir
- Stavros, J. M., & Cole, M. L. (2013). SOARing towards positive transformation and change. *The ABAC ODI Visions.Action.Outcome.*, 1(1), 10-34.
- Visser, O., & Spoor, S. (2010). Land grabbing in Eastern Europe: Global food security and land governance in Post-Soviet Eurasia. Paper prepared for presentation at the 118th seminar of the EAAE (European Association of Agricultural Economists). 'Rural development: governance, policy design and delivery' Ljubljana, Slovenia, August 25-27, 2010.
- zhaoxin, Z. (2016). Challenge of overseas Chinese agricultural investment. *Land Issues Research Center for Rural Economy*, Ministry of Agriculture of China. s3 foreign direct investment.
- in an era of climate change. *Food Policy*, 35(5): 365-377.
- Hallam, D. (2009). Foreign Investment in Developing Country Agriculture – Issues, Policy Implications and International Response. Session 2.2. Promoting responsible international investment in agriculture. www.oecd.org/investment/gfi-8.
- Havnevik, K. (2009). Outsourcing of African lands for energy and food – challenges for smallholders. Nordic Africa Institute, Uppsala.
- Margulis, M., McKeon, N., & Borras Jr, S. (2013). Land Grabbing and Global Governance: Critical Perspectives, *Globalizations*, 10(1): 1-23.
- Stein, H., Cunningham, S. (2015). Land Grabbing and Formalization in Africa: A Critical Inquiry. ASC Working Paper 124.
- Sablonnière, R. (1986-2016). How do we define Land Grabbing? European Coordination via campesina. 18-1000 Bruxelles. info@eurovia.org – www.eurovia.org.